

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Павлюк В. М., Трофимович В. В.

ВСТУП

Корупція, як системне явище, інфільтрує всі сфери життя суспільства, від політики та економіки до освіти та охорони здоров'я, і стає перешкодою для розвитку країни. Її наслідки відчутні на рівні громадянського добробуту, економічного зростання та забезпечення прав людини. Україна як суверенна держава не є винятком, і глибоко вкорінені корупційні практики становлять серйозну загрозу її національній безпеці. Запобігання та знешкодження корупції є невід'ємною частиною відбиття повномасштабної збройної агресії РФ проти України.

Актуальність теми полягає у тому, що корупція залишається однією з основних проблем українського суспільства, що серйозно підриває довіру до державних інституцій, обмежує економічний розвиток та має негативні соціальні наслідки. Це створює необхідність у подальшому дослідженні механізмів та стратегій її подолання з метою забезпечення національної безпеки та стабільності країни. Вказана тема привертала та продовжує привертати увагу науковців.

Проблеми корупції досліджували В. Гаращук, В. Возний, О. Денисова, І.Красіна, І.Кушнарьов, А.Мухатаєв, О.Пархоменко-Куцевіл, Н. Савчин, Є. Невмержицький, В. Дмитрієв, В. Сташис, В. Трепак, О. Шевченко, С. Яковенко, Р. Сеніна та інші. Позитивно оцінюючи науковий доробок названих та інших авторів, доцільно водночас наголосити на тому, що зазначена тема не отримала належного висвітлення в історіографії. Зокрема привертає увагу відносна розробленість окремих питань проблеми корупції у сфері державної влади і суспільства, антикорупційної політики в сучасній Україні. Питання про правові засоби протидії корупції отримало неповне, а часом викривлене відображення в літературі, що вимагає його подальшого вивчення.

Метою публікації є з'ясування природи та механізмів корупції як загрози національній безпеці України, ефективних стратегій і

заходів для подолання цього явища в умовах російсько-української війни.

1. Нормативно-правове оформлення організаційних заходів запобігання та протидії корупції в Україні

Удосконалення правових стандартів є ключовим аспектом сучасної державної правової політики в Україні, особливо в контексті боротьби з корупцією. Євроінтеграційні процеси та глобалізація вимагають від України відповідності до міжнародних стандартів у сфері протидії останній.

Законодавчі акти, такі як Закони України: «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», «Про очищення влади», «Про Державне бюро розслідувань» становлять фундаментальну основу для антикорупційної діяльності в країні. Вони встановлюють правила, процедури і механізми для запобігання корупції, виявлення та припинення її проявів, а також притягнення винних осіб до відповідальності.

Важливо зазначити, що ключовим законодавчим документом, який регулює питання запобігання та протидії корупції, є Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VII, ухвалений 14 жовтня 2014 р. Він був прийнятий з метою комплексної реформи системи запобігання корупції, відповідно до міжнародних стандартів та успішних практик інших країн. Закон встановлює правові й організаційні основи функціонування системи протидії корупції в Україні, визначає зміст і порядок застосування передбачуваних заходів, а також правила для врегулювання наслідків корупційних порушень.

Закон України «Про очищення влади», ухвалений 16 вересня 2014 р., став важливим правовим інструментом у формуванні антикорупційних заходів. Він визначає методи очищення влади через обмеження права певних осіб на зайняття посад у державній службі шляхом люстрації. Хоча закон не позбавлений суперечностей, введення його нормативних приписів сприяє антикорупційній діяльності. Люстрація важлива для захисту демократії в Україні, особливо в контексті сучасного державотворення.

Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» (від 14 жовтня 2014 р. № 1698-УП)¹ встановлює правові засади функціонування цього самостійного органу, який відповідає за оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування корупційних правопорушень. Він визначає статус, структуру, чисельність, повноваження працівників Бюро, а також їхні права, обов'язки та відповідальність. Його головною функцією є активна боротьба з корупцією, особливо з правопорушеннями, вчиненими високопосадовцями, які становлять загрозу національній безпеці.

Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» № 772-VIII² був прийнятий 10.11.2015 року, набрав чинності 11.12.2015 року і введений в дію 11.06.2016 року. Ним встановлені визначення поняття активів, їх виявлення, розшук та управління, зафіксовано правовий статус агентства, його функції і повноваження. Він також розглядає Єдиний державний реєстр активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні та регулює роботу з ним.

Закон України «Про Державне бюро розслідувань» № 794-VIII³, прийнятий 12 листопада 2015 р. і набрав чинності з 1 березня 2016 р., займає важливе місце серед нормативно-правової бази, спрямованої на протидію корупції. Він встановлює правові засади організації та діяльності ДБР. У ньому чітко визначена структура і чисельність останнього, обов'язки й статус його працівників, а також їхній соціальний і правовий захист.

Уважаємо за необхідне підкреслити, що підписання Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (№ A/RES/58/4 від 31 жовтня 2003 р.) є однією з ключових подій у сучасних міжнародно-правових відносинах у сфері запобігання та протидії кору-

¹ Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/Laws/show/1698-18#Text>.

² Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10 листопада 2015 р. № 772-VIII. *Офіційний Вісник України*. 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>.

³ Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII]. *Офіційний Вісник України*. 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

пції. Цей міжнародно-правовий акт спрямований на попередження та боротьбу з корупцією як на міжнародному, так і на національному рівнях. Конвенція фіксує норми, які визначають основні засади антикорупційної політики держав. Серед них: створення органів із запобігання та протидії корупції, оптимізація функціонування публічного й приватного секторів, запровадження кодексів поведінки державних посадових осіб і забезпечення доступу громадськості до процесів протидії корупції.

З огляду на вищезазначене, варто відзначити, що нормативно-правова база з питань запобігання та протидії корупції в Україні є достатньо розвиненою. При цьому важливим етапом виступає не лише наявність відповідних законів, але і їхня ефективна реалізація та практична застосовність. Подальша робота у напрямі поліпшення антикорупційного законодавства має містити не лише удосконалення чинних норм, але й забезпечення їх реалізації на практиці.

Однак, на нашу думку, важливо не лише прийняти такі закони, але й ефективно їх реалізувати. Це передбачає налагодження системи контролю, забезпечення незалежності і компетентності антикорупційних органів, а також високий рівень свідомості й участі громадськості у виявленні та протидії корупції. Такий комплексний підхід дозволить досягти значного прогресу в боротьбі з корупцією та забезпечити прозорість і доброчесність у владі.

Поміж цим, уважаємо, що співробітництво з міжнародними партнерами може виявитися корисним у цьому процесі, оскільки воно уможливить використання найкращих практик та досвіду у сфері протидії корупції. Гармонізація внутрішнього законодавства з міжнародними стандартами допоможе підвищити ефективність боротьби з останньою, забезпечуючи більшу прозорість, підзвітність і довіру до державних інституцій.

2. Формування та розвиток антикорупційних органів державної влади

Із початком збройної агресії Україна розпочала глибокі реформи в багатьох сферах, спрямовані на зміцнення демократичних інститутів і верховенства права. Одним із головних напрямів стало створення нових антикорупційних органів, що виявилось особливо актуальним в умовах війни. Остання не лише загострила

проблеми корупції, але й підсилила суспільний запит на ефективну боротьбу з нею.

Антикорупційні органи державної влади є ключовими інструментами в боротьбі з корупцією та виконання національних антикорупційних стратегій. Ініціаторами їх створення можуть виступати Президент України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України. Ці органи забезпечують контроль за виконанням антикорупційних програм і відповідають за реалізацію національної антикорупційної політики⁴.

На сьогодні в Україні створена та функціонує комплексна система органів, спрямованих на боротьбу з корупцією, серед яких:

- Органи прокуратури, включаючи Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП);
- Національне антикорупційне бюро України (НАБУ);
- Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК);
- Державне бюро розслідувань (ДБР);
- Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА).
- Вищий Антикорупційний суд (ВАКС).

Цей антикорупційний блок уявлявся авторам реформи та міжнародним партнерам як стартовий майданчик для цілком нових принципів боротьби з корупцією в Україні.

Аналіз функцій та ролі кожного антикорупційного органу в системі реалізації антикорупційної політики дозволить уточнити їхні повноваження і забезпечити більш чітке розмежування обов'язків. Це важливо для забезпечення ефективної роботи кожного органу та уникнення дублювання функцій. Такий аналіз, на нашу думку, допоможе вдосконалити систему антикорупційних заходів і зробити її більш прозорою та ефективною.

Ми вважаємо, що НАБУ і САП є ключовими органами в системі боротьби з корупцією в Україні, оскільки пліч-о-пліч вони здійснюють боротьбу з топ-корупціонерами, до їх розслідувань здебільшого привернута увага українського суспільства та іноземних партнерів.

⁴ Пархоменко-Куцевіл О. *Формування та розвиток сучасних антикорупційних органів державної влади як основа запобігання та подолання корупції: теоретико-методологічний аналіз: монографія*. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. С. 157.

НАБУ було створено у 2015 р. відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України». Основною його місією є розслідування корупційних злочинів, вчинених високопосадовцями та іншими суб'єктами, які займають відповідальне становище. Воно складається з центрального апарату та територіальних управлінь. У його структурі діють детективи, які проводять досудові розслідування, аналітики й експерти, що допомагають у викритті корупційних схем. Орган має право доступу до інформаційних систем, баз даних, а також можливість проводити негласні слідчі дії⁵.

Однією із найбільших проблем, з якою стикнулося НАБУ, були спроби політичного тиску та саботаж з боку деяких представників влади. Проте за час діяльності йому вдалося розслідувати та передати до суду кілька резонансних справ, що стосувалися високопосадовців.

21 листопада 2023 р. Верховна рада України у другому читанні ухвалила рішення про внесення змін до ст. 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро» щодо посилення його інституційної спроможності. Так, планувалося збільшити граничну чисельність штату цього органу з 700 до 1000 осіб упродовж 2024–2026 рр.⁶ Водночас НАБУ потребувало реалізації права самостійного «прослуховування» в кримінальних справах (на той час воно користувалося технічними пристроями на базі Служби безпеки України), а також створення при ньому незалежної експертної оцінки⁷. Ці корективи в його роботі мали поліпшити ефективність боротьби з корупцією загалом у державі. САП була створена у 2015 р. як незалежний орган у системі прокуратури України, метою якого є нагляд за дотриманням законів під час досудового розслідування НАБУ та підтримання державного обвинувачення в судах. Вона має власну структуру з прокурорами, які спеціалізуються на корупційних злочинах. Останні співпрацюють

⁵ Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. №1698-УІІ. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

⁶⁶ Рада проголосувала за збільшення штату НАБУ на 300 осіб. *Укрінформ*. 08.12.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3797494-rada-progolosuvala-za-zbilsenna-statu-nabu-na-300-osib.html>

⁷ Там само.

із детективами НАБУ, надаючи правову оцінку зібраним доказам та забезпечуючи прокурорський нагляд за розслідуваннями.

Основними викликами для САП були забезпечення незалежності від політичного впливу та протидія спробам дискредитації з боку деяких політичних сил. Незважаючи на це, вона підтримала обвинувачення у низці важливих справ, котрі були розслідувані її детективами та стали знаковими для боротьби з корупцією в Україні, а саме:

- Справа Романа Насірова.

Роман Насіров, колишній голова Державної фіскальної служби України, був звинувачений у зловживанні службовим становищем, що завдало державі збитків на суму понад 2 млрд грн. Звинувачення стосувалося незаконного надання розтермінування податкових боргів компаніям, пов'язаним з народним депутатом Олександром Онищенком. САП спільно з НАБУ розслідувала цю справу, і хоча судовий процес тривав досить довго, вона привернула значну увагу громадськості та медіа⁸.

- Справа Олександра Онищенка.

Олександр Онищенко, народний депутат України, був звинувачений в організації злочинної групи та розкраданні коштів під час видобутку та продажу природного газу в рамках договорів спільної діяльності з ПАТ «Укргазвидобування». Збитки державі оцінюються в понад 1,6 млрд грн. САП підтримала обвинувачення в цій справі, і хоча Онищенко втік з України, його було оголошено в міжнародний розшук⁹.

- Справа Миколи Мартиненка.

Микола Мартиненко, колишній народний депутат і впливовий політик, був звинувачений у корупційних злочинах, пов'язаних із розкраданням коштів на державних підприємствах «Енергоатом» та

⁸ Насіров став фігурантом ще однієї справи. *Лівий берег*. 20.02.2018. URL: https://lb.ua/news/2018/02/20/390654_nasirov_stal_figurantom.html

⁹ Нардеп утікач Онищенко подав документи до ЦВК. *Українська правда*. 14.06.2019. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/14/7218219/>

«Схід ГЗК». Загальна сума збитків становила понад 695 млн грн. САП підтримала обвинувачення, і справа розглядалася в суді¹⁰.

- Справа Миколи Романчука.

Микола Романчук, колишній перший заступник голови Миколаївської обласної державної адміністрації, був звинувачений у отриманні неправомірної вигоди (хабаря) в особливо великому розмірі. Справа викликала широкий резонанс, оскільки під час обшуків у його будинку було знайдено значні суми готівки та цінності¹¹.

- Справа Олега Гладковського.

Олег Гладковський, колишній перший заступник секретаря Ради національної безпеки і оборони України, був звинувачений у зловживанні службовим становищем і декларуванні недостовірної інформації. САП підтримала обвинувачення в цій справі, яка стосувалася корупції в оборонній сфері¹².

- Справа Павла Вовка.

Павло Вовк, голова Окружного адміністративного суду Києва, та інші судді цього суду були звинувачені у створенні злочинної організації і зловживанні впливом. САП підтримала обвинувачення, а справа стала символом боротьби з корупцією в судовій системі¹³.

Вищезазначені справи демонструють активну позицію САП і НАБУ у викритті та переслідуванні корупційних злочинів, незважаючи на значні політичні та суспільні виклики. Підтримка обвинувачення і розслідування таких резонансних справ сприяли під-

¹⁰ Під прицілом Європи. В яких справах за кордоном фігурує Мартиненко. *Українська правда*. 29.11.2018. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/11/29/71-99637/>

¹¹ Миколаївський хабар. Романчук злочинець? Жертва? Два в одному? *Укрінформ*. 13.06.2016. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2033533-mikolai-vskij-habar-romancuk-zlocinec-zertva-dva-v-odnomu.html>

¹² ВАКС: застава для Гладковського відповідає завданям збиткам. *Радіо Свобода*. 09.10.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-vaks-gladkovskiyi-aresht-30225342.html>

¹³ САП скерувала до суду справу про півки голови Окружного адмінсуду Києва Вовка. *Слово і Діло*. 20.06.2020. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/20/novyna/polityka/sap-skeruvala-sudu-spravu-pro-plivky-holovy-okruzhnoho-adminsudu-kyueva-vovka>

вищенню довіри громадян до антикорупційних інституцій та підкреслили важливість їхньої незалежної й ефективної роботи.

Варто зазначити, що 22 травня 2024 р. САП і представники Національної поліції України провели обшуки в детектива НАБУ. Як писала з посиланням на свої джерела «Українська правда», ці дії проводили в рамках розслідування про витік інформації в резонансній кримінальній справі щодо «великого будівництва». Слідчі дії відбулись у детектива НАБУ Валерія Полюги та фігуранта справи – ексголови Броварської районної держадміністрації Георгія Біркадзе. Підставою для обшуків стало розголошення даних досудового розслідування представниками НАБУ в інтересах зокрема бізнесмена Юрія Голика, який є фігурантом антикорупційного розслідування по «великому будівництву»¹⁴.

4 червня 2024 р. адвокат одного зі столичних об'єднань запропонував 200 тис. дол. прокурору САП і детективу НАБУ за ухвалення рішення про передачу кримінального провадження щодо його підзахисного до іншого органу досудового розслідування. Йшлося про справу щодо заволодіння електричною енергією Укренерго та легалізації отриманих 716 млн грн від її продажу коштів. Адвоката було затримано, за місцем його роботи провели обшуки. Дії адвоката кваліфікували за ч. 3 ст. 369 КК України¹⁵.

Ми вбачаємо, що вищезазначені резонансні справи вказують і підкреслюють самовдосконалення антикорупційних органів у воєнний період, їхню прозорість та відкритість на цьому етапі і «викорінення» тих працівників, які із середини підривають довіру до цих органів у складний час, а також заохочення ефективних працівників, що мають нульову толерантність до корупції, які суми не звучали б із вуст тих, хто «розхитує» нашу державу зсередини.

Як знаємо, Національне агентство з питань запобігання корупції було засноване у 2016 р. як центральний орган виконавчої влади, відповідальний за реалізацію державної антикорупційної полі-

¹⁴ В працівника НАБУ проводять обшуки через злив інформації в справі про велике будівництво. *Zaxid.net*. 22.05.2024. URL: https://zaxid.net/v_pratsivnika_nabu_provodyat_obshuki_cherez_zliv_informatsiyi_v_spravi_velikogo_budivnistva_n1586048

¹⁵ Адвокат із Києва спробував дати хабар прокурорам САП та детективам НАБУ. *Лівий берег*. 04.06.2024. URL: https://lb.ua/pravo/2024/06/04/617051_advokat_iz_kiieva_sprobuvav_dati_habar.html.

тики, контроль за дотриманням антикорупційного законодавства та запобігання корупційним проявам. Воно складається із членів агентства, обраних на відкритому конкурсі, та має департаменти, що займаються перевіркою електронних декларацій, конфліктом інтересів, контролем за фінансуванням політичних партій, іншими антикорупційними заходами.

Одним із найбільших його досягнень стало впровадження системи електронних декларацій, що уможливило значно підвищити прозорість доходів та майна державних службовців. Основні виклики містили технічні проблеми з запуском системи та спроби впливу на роботу агентства. Останнє виконує важливу функцію у забезпеченні прозорості, відкритості й ефективності державного управління, сприяючи побудові справедливого та правового суспільства. Зокрема НАЗК здійснює моніторинг способу життя держслужбовців і відповідає за створення і впровадження Державної антикорупційної політики, що є рушієм у боротьбі з корупцією в державі.

Державне бюро розслідувань було створене в рамках реформування правоохоронної системи України. Офіційно воно розпочало свою діяльність 27 листопада 2018 р. Особливість його роботи полягає у спрямуванні зусиль на виявлення і притягнення до відповідальності тих, хто порушує закони та зловживає своїм службовим статусом. Воно виконує розслідування кримінальних справ, пов'язаних із корупцією й іншими правопорушеннями, що вчиняються державними службовцями, забезпечуючи законність і справедливість у державі.

Із моменту створення ДБР зіткнулося з низкою викликів, пов'язаних із необхідністю формування кадрового складу, забезпечення фінансування та створення належної матеріально-технічної бази. Попри це, йому вдалося досягти певних успіхів у розслідуванні резонансних справ і викритті корупційних схем.

Створення Вищого антикорупційного суду у 2019 р. відображає стратегічний крок у напрямі боротьби з корупцією в країні. Цей суд має велике значення у забезпеченні незалежного й об'єктивного судочинства під час розгляду справ, пов'язаних із корупцією на найвищому рівні.

Створення окремого суду для розгляду справ про корупцію має значний потенціал у підвищенні ефективності правосуддя та зростанні довіри громадян до судової системи. Цей крок свідчить про

зобов'язання влади боротися з корупцією та забезпечити відповідальність осіб, які порушують закони країни.

Серед суб'єктів антикорупційної діяльності доцільно також виділити Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних й інших злочинів (Агентство з розшуку та менеджменту активів). Його повноваження полягають у:

- здійсненні на підставі звернень правоохоронних органів заходів щодо виявлення і розшуку активів із метою накладення на них арешту та їх конфіскації;

- забезпеченні міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, у тому числі з Камденською міжвідомчою мережею з питань повернення активів (CARIN). Наприклад, у 2017 р. вперше від реалізації арештованих активів на рахунки Агентства в державних банках забезпечено надходження у сумі 2 492 637,86 грн, у 2018 р. – 3 116 555,86 грн, у 2019 р. – 24 924 770,75 грн. У 2023 р. на рахунки АРМА надійшло вже 570 млн грн, зокрема до держбюджету з рахунків організації було переспрямовано 191 млн, при цьому видатки з держбюджету для забезпечення Агентства склали 171,7 млн грн. Отже, у 2023 році економічний ефект від діяльності АРМА вперше перевищив розмір витрат держави на його утримання¹⁶.

Створення вищезазначених органів в умовах російсько-української війни стало ключовим елементом у боротьбі з корупцією. Хоча процес реформ супроводжується численними викликами, істотні досягнення свідчать про рішучість України у подоланні корупції.

Антикорупційні реформи мають значний вплив на зміцнення державності України. Вони допомогли підвищити довіру громадян до державних інституцій, зменшити рівень корупції та поліпшити міжнародний імідж країни. В умовах агресії, що триває, успішна боротьба з корупцією стала не лише внутрішньою потребою, але й фактором національної безпеки.

Україна продемонструвала, що навіть у складних умовах війни можна добиватися значних успіхів у боротьбі з корупцією. Проте

¹⁶ Переламний рік для АРМА: Агентство прозвітувало про результати діяльності. 2023. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/perelamniy-rik-dlya-arma-agentstvo-pro-zvituvalo-pro-rezultati-diyalnosti---2023>

для досягнення сталих результатів необхідно продовжувати реформування та забезпечувати ефективну роботу новостворених інституцій. Підтримка міжнародної спільноти й активна участь громадянського суспільства залишатимуться критично важливими для подальшого розвитку антикорупційних органів нашої держави.

3. Участь громадянського суспільства в заходах щодо запобігання та протидії корупції

Міжнародний досвід підтверджує, що сучасні демократичні держави, де розвинене громадянське суспільство, здатні ефективно боротися з корупцією та досягати успіху в цьому.

Ми вважаємо, що розвиток громадянського суспільства сприяє підвищенню прозорості та підзвітності органів влади, стимулює активну участь громадян у процесах прийняття рішень і нагляді за їх виконанням. Громадські організації, незалежні медіа й активісти можуть виявляти корупційні схеми, привертати до них увагу суспільства та вимагати притягнення винних до відповідальності.

Для України, як для країни, що прагне до європейської інтеграції і зміцнення демократичних стандартів, розвиток громадянського суспільства є необхідною умовою успішної боротьби з корупцією. Лише завдяки активній участі громадян у контролі за діяльністю влади, впровадженню прозорих механізмів управління та формуванню антикорупційної культури можна досягти у цій справі стійкого успіху.

Статтею 21 Закону України «Про запобігання корупції» визначено форми участі громадськості у заходах із запобігання корупції. Так, громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни у діяльності щодо запобігання корупції мають право:

- повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції;
- запитувати й отримувати від державних органів інформацію про діяльність щодо запобігання корупції;
- проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів і проєктів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів;

- брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах із питань запобігання корупції;
- вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, які виникають у сфері запобігання корупції;
- здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції та проводити інші не заборонені законом заходи щодо останнього¹⁷.

Вагоме значення у боротьбі з корупцією мають також неурядові громадські організації. В Україні вже існує прецедент ефективної участі громадських організацій у формуванні антикорупційної політики. Зокрема, впливовою громадською організацією антикорупційного спрямування вважається Transparency International Ukraine. Її головною місією є зниження рівня корупції шляхом сприяння прозорості, підзвітності та доброчесності публічної влади і громадянського суспільства¹⁸.

Результатом діяльності останньої стало впровадження електронних систем у сфері публічних закупівель і державних продажів, таких як ProZorro та ProZorro. Продажі. Організація також відіграла ключову роль у медичній реформі, передавши державі електронну медичну систему Health. Значний внесок вона здійснила у запуск Вищого антикорупційного суду, зокрема шляхом аналізу претендентів на посади його суддів. Крім того, українське представництво ТІ одним із перших у країні почало підтримувати викривачів корупції. Щороку ТІU проводить масштабні інформаційні кампанії, спрямовані на зміну ставлення суспільства до корупції, а також здійснює аналітичні дослідження рівня та стану останньої в країні.

Крім того, засоби масової інформації відіграють значну роль у підтримці антикорупційної боротьби. Проте їхня ефективність безпосередньо залежить від рівня прозорості та незалежності. Нині проблема довіри до українських ЗМІ є актуальною, оскільки як міжнародні експерти, так і пересічні громадяни вказують на недостатню прозорість інформаційних джерел. Це підриває довіру до

¹⁷ Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

¹⁸ Про нас. Офіційний інтернет-сайт організації Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/about/>

них і знижує ефективність їхньої роботи у боротьбі з корупцією. Для підвищення довіри до ЗМІ необхідно посилити їхню незалежність і прозорість, яка сприятиме більш ефективній антикорупційній діяльності.

Значення засобів масової інформації, зокрема, виявляється через проведення журналістських розслідувань і поширення інформації про корупційні злочини. Корупція процвітає в умовах таємниці та закритості, а тому розголос є потужним інструментом у боротьбі з нею. Найбільший ефект досягається завдяки співпраці журналістів із правоохоронними органами, коли результати журналістських розслідувань приводять до відкриття проваджень та притягнення корупціонерів до відповідальності. Оприлюднення звітів про корупційні зловживання державних службовців стимулює прозорість і підзвітність у владних структурах, сприяючи зниженню рівня корупції в суспільстві.

Небезпека корупційних діянь в Україні вимагає активізації процесу залучення пересічних громадян до протидії корупційним ризикам. Населення повинно не лише бути поінформованими про випадки корупції, але й активно брати участь у виявленні та викритті її схем. Це може мати підтримку незалежних журналістських розслідувань, участь у громадських організаціях, що займаються антикорупційною діяльністю, а також повідомлення про корупційні правопорушення через спеціально створені платформи та гарячі лінії. Лише об'єднавши зусилля держави, громадянського суспільства та кожного громадянина, можна ефективно боротися з корупцією, зменшити її вплив на всі сфери життя в Україні.

Послідовна демократизація суспільства та розвиток громадянської активності є ключовими елементами в боротьбі з корупцією. Шлях до її зменшення часто пов'язаний із підвищенням участі громадян у процесах прийняття рішень і забезпеченням їхньої можливості контролювати дії влади. Відкритість, прозорість і доступність інформації є важливими складовими для забезпечення відповідальності державних органів перед громадянами та вироблення довіри до владних структур. Розвиток громадянського суспільства, включаючи активну участь громадян у громадських обговореннях і моніторингу діяльності владних структур, сприяє збільшенню відповідальності й ефективності владних органів та перешкоджає недобросовісному поведінню.

Такі заходи сприяють створенню в суспільстві культури нульової терпимості до корупції та розвитку стійкого механізму протидії цьому явищу. Отже, законодавство України передбачає різноманітні механізми впливу громадянського суспільства на боротьбу з корупцією. Проте корумпованість у системі влади часто обмежує можливості громадян їх використовувати. Ми вважаємо, що співпраця держави та громадського сектору на основі партнерства і рівноправності може стати ефективним інструментом у боротьбі з корупцією. Українська влада повинна активно сприяти цьому, створюючи сприятливі умови для розвитку громадської ініціативи та підтримки громадських організацій.

4. Боротьба з корупцією в Україні під час широкомасштабної російсько-української війни

Після початку повномасштабного вторгнення РФ питання боротьби з корупцією перестало бути таким актуальним, як у попередні роки. «... Склався непроговорений суспільний договір, – писав А. Мазурок, – згідно з яким усі сили – й фізичні, й фінансові, й ментальні – спрямовували на боротьбу з російськими загарбниками, спільним ворогом, на певний час забули про внутрішні чвари й на тлі зовнішньої агресії відклали роботу над уже відомими внутрішніми проблемами. Було відчуття, що всі «схеми», корупційні зловживання, політиканство та чвари залишилися в житті до 24 лютого 2024 року. Проте численні факти порушення цього договору (хабарі, розкрадання гуманітарних і закупівельних коштів, політичні загравання порушили цей негласний договір і провокують обурення, злість і запит на суспільний контроль»¹⁹.

Отже, і державний апарат, і населення зрозуміли: у період дії воєнного стану боротьба з корупцією не тільки не знімається з порядку денного, а й стає ще більш нагальною, оскільки становить фундамент для майбутньої перемоги, якісної відбудови та

¹⁹ Мазурок А. Українцям потрібна боротьба зі злом, і найдосяжніше було сьогодні – це корупція. Дослідження. *Дзеркало тижня*. 07.04.2023. URL: <https://zn.ua/-ukr/anticorruption/ukrajintsjam-potribna-borotba-zi-zlom-i-najdosjazhnishe-zlo-sohodni-tse-koruptsija-doslidzhennja.html>

оперативної інтеграції до ЄС. Звідси антикорупційної роботи істотно додалося, бо до попередніх викликів додалися воєнні²⁰.

Корупційні прояви, як було вже з'ясовано, існували задовго до початку повномасштабної війни, проте вона спричинила не тільки людські та матеріальні втрати, але ще більше окреслила системні проблеми в середині держави. Передовсім, нам важливо усвідомити, що корупція, особливо в армії, не тільки порушує принципи правової держави, а й підриває довіру громадян до всіх законних збройних формувань. Зокрема, чимало корупційних проявів здійснюється серед волонтерських організацій, котрі за призначенням повинні допомагати Збройним силам протистояти ворогу, однак в силу певних розхитувань із його боку привласнюють кошти, віддані суспільством для допомоги армії.

Вищевказані корупційні діяння максимально негативно відображаються на скоординованості суспільства дати відсіч ворогу та мотивації бійців ЗСУ чинити йому ще активніший, сильніший супротив заради основної мети – Перемоги. Викоринивши корупцію, цього нашого «внутрішнього ворога», із сфери закупівель Міністерства оборони України (МОУ) та загалом із ЗСУ, матимемо ще потужнішу, вмотивованішу та звитяжнішу армію.

У ході повномасштабної війни Україною прокотилася серія надзвичайно резонансних і гучних корупційних скандалів, що підкреслили нагальну потребу посилення антикорупційних заходів в нашій державі.

Так, співробітники ДБР разом із Офісом генпрокурора затримали за незаконне збагачення колишнього начальника Центрального управління продовольчого забезпечення Командування Сил логістики ЗСУ О. Козловського, котрий у 2022–2023 рр. набув необґрунтованих активів на суму 58 млн грн. Була оголошена підозра начальнику Головного управління капітальних вкладень Міністерства оборони Ю. Лісовському, який у 2022–2023 рр. незаконно збагатився на 14 млн грн. А прокуратура натрапила на корупційну схему колишнього керівника держпідприємства Міноборони «Укрконверсбуд» О. Іллюхи та директора приватного підприємства «Бау Комплект» В. Листопада, котрі вимагали хабар

²⁰ Transparency International Ukraine. Довіра і корупція під час повномасштабної війни. *Дзеркало тижня*. 09.12.2022. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/dovira-i-koruptsiya-pid-chas-povnomasshtabnoji-vijni.html>

у розмірі 600 тис. дол. за дозвіл на забудову земельної ділянки, що перебувала у підпорядкуванні Міністерства оборони²¹.

У жовтні 2024 р. було розпочато судовий розгляд стосовно колишніх посадовців МОУ, котрі розтратили майже два мільярди гривень на закупівлях для ЗСУ неякісної амуніції²². Наступного місяця широкого розголосу набрав скандал, спричинений поставкою неякісних мін калібру 120 мм, які не вибухали і не долітали до позицій противника. Проблема поширилася на велику частину фронту – від Курської області до Курахова на Донбасі²³.

У зв'язку з цим певного оптимізму додає створення наприкінці березня 2023 р. при МОУ консультативно-дорадчого органу – Громадської антикорупційної ради, до якої голосуванням обирають 15 членів, на яких покладено завдання пильнувати, аби в міністерстві не було корупції²⁴.

Водночас корупційні скандали поширилися на податкову службу, митницю, поліцію, органи державної влади, територіальні центри комплектування ЗСУ (ТЦК) та військово-лікарські комісії при останніх.

Суспільство, окрім іншого, дізналося, що деяким народним депутатам повномасштабна війна ніяк не завадила продовжувати наживати чималі статки та вести спосіб життя, що не відповідає їхньому матеріальному стану й офіційному доходу. Українські корупціонери під час війни ніби відкрили для себе нові горизонти і глибини та вирішили ними скористатися.

Здавалося б, війна має об'єднати суспільство у протистоянні з ворогом. Але правда в тому, що корупція не лікується війною. Остання може лише зробити це явище менш помітним, завести його в тінь, зробити не таким публічним. Але рано чи пізно дасть

²¹ Васюнець Н. Мародери у владних кабінетах. *Експрес*. 2024. № 13. С.1.

²² ОГП: судитимуть експосадовців Міноборони, яких підозрюють в розтраті майже 2 млрд грн. *Радіо Свободи*. 07.10.2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sud-roztrata-2-milyardy-amunitsiya/33162547.html>

²³ Постачання неякісних мін для ЗСУ: очільник Мінстратегпрому пояснив в чому причина. *Главком*. 06.12.2024. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/postachannya-nejakisnikh-min-dlja-zsu-ochilnik-minstratehpromu-pojasniv-v-chomu-prichina-1034994.html>

²⁴ Попадюк Ф. Юрій Гудименко про вибори в Антикорупційну раду Міноборони та що не так з українською обороною. *Українська правда*. 15.01.2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/01/15/7493588/>

про себе знати. І ніякий режим воєнного стану не завадить спалахнути черговому корупційному скандалу²⁵.

За період повномасштабного вторгнення антикорупційні органи України здійснили викриття резонансних і гучних корупційних схем. Зокрема:

- ексзаступнику міністра оборони висунули підозру за фактом «перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань в особливий період». За даними слідства, він лобіював укладення договорів про постачання продуктів для військових за завищеними цінами, закупівель бронешитів та інших речей для ЗСУ низької якості;

- колишньому в.о. директора Департаменту державних закупівель та постачання матеріальних ресурсів Міноборони повідомили про підозру за фактом «розтрата коштів та перешкоджання законній діяльності ЗСУ – організовував закупівлю неякісних бронешитів»²⁶;

- затримання суддів Верховного Суду при отриманні хабаря у розмірі 2,7 мільйона доларів. Одним із них виявився голова суду Всеволод Князєв, якому оголошено про підозру. Ще у 18 суддів, зокрема, Великої палати, проводилися обшуки²⁷;

- НАЗК виявило ознаки корупційного кримінального правопорушення, які свідчать про незаконне збагачення начальника Малиновського районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки міста Одеси Вячеслава Кушнерова на суму майже 47 млн грн²⁸;

- за даними інформаційного порталу ТСН, на Хмельниччині правоохоронці затримали експосадовця ЗСУ, який організував сімейний бізнес на закупівлях для військових, незаконно збагатився на десятки мільйонів гривень, а ще створив мережу підприємств, які викачували гроші з держбюджету. Найстрашніше те, що за ці кошти держава мала б нагодувати тисячі українських військових. Ба більше, за два роки повномасштабного вторгнення

²⁵ Війна – це додатковий привід боротьби з корупцією. *Zaxid.net*. 10.02.2023. URL: https://zaxid.net/statti_tag50

²⁶ Корупція як суспільно небезпечне явище в Україні. *Спільнота*. 26.05.2023. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4380/>

²⁷ Там само.

²⁸ Начальник районного ТЦК Одеси збагатився на майже 47 млн. грн. *Українська правда*. 19.10.2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/10/19/7424864/>

військовий придбав понад 50 земельних ділянок, елітне авто та квартиру в Києві. За даними видання «Наші гроші», права власності на більшість земельних ділянок зареєстровані на тещу й тестя фігуранта. А машина за близько 1,5 млн грн – на його доньку, студентку Військового інституту ім. Шевченка. До речі, за весь період своєї роботи остання отримала 378 тис. грн доходу, тобто власних законних грошей на авто у неї не було²⁹;

– за даними українських ЗМІ, ексголова Самбірського районного ТЦК та СП (Львівщина) Сергій Бабич і його родичі лише за кілька років змогли дозволити собі купити кілька квартир у Львові та Києві, придбали також нові автомобілі і набули чималих коштів. Наприклад, у декларації за 2023 р. він вказав 1,8 млн грн зарплати в ТЦК та ще 4,6 – інших доходів. А загалом уся його родина задекларувала 8 млн 377 тис. грн доходів³⁰;

– восени 2023 р. на корупції викрили скандального рівненського ексвійськома Сергія Луцюка, який раніше побив свого підлеглого битою і був звільнений за це з посади. ДБР знайшло у нього незадекларовані маєтки та іншу нерухомість більш ніж на 46 млн грн. У списку незадекларованих надбань – дача у місті Яремче на Прикарпатті на 316 кв. м зі ставком для розведення елітної риби, а також три квартири в Івано-Франківську загальною площею 200 кв. м. За даними ДБР, колишній військом також має будинок площею 280 кв. м у селі Поляниця у курортній зоні гірськолижного комплексу «Буковель». А на сусідній ділянці Луцюк займався будівництвом готелю у форматі розкішного «котеджного містечка» площею майже 500 кв. м³¹;

– журналісти Bihus.info оприлюднили розслідування щодо «скромного» життя начальника київського метро Віктора Брагінського. Замість метро на Виноградар – дорогі квартири, замість ремонту мостів-метро – дача в Козині, замість укріплення тунелів столичної підземки – елітні автівки. Зауважимо, що після цього посадовець написав заяву на звільнення³²;

²⁹ Бенкет під час війни: найгучніші в Україні скандали з розкішним і не завжди чесним життям посадовців. *ТСН*. 06.04.2024. URL: <https://tsn.ua/exclusive/benket-pid-chas-viyini-nayguchnishi-v-ukrayini-skandali-z-rozkishnim-i-ne-zavzhdi-chesnim-zhittiyam-posadovciv-2551015.html>

³⁰ Там само.

³¹ Там само.

³² Там само.

– на сьогодні вже ексначальнику Одеського обласного ТЦК та СП Євгену Борисову в липні 2023 р. було оголошено підозру у незаконному збагаченні на понад 188 млн грн та в умисному ухиленні від несення служби. Він, ймовірно, збагатився на оформленні так званих «білих квитків» для відстрочення від мобілізації. А видання 368.media стверджувало, що наприкінці 2022 р. військом виїздив до Іспанії для відпочинку на елітному курорті³³;

– НАЗК перевірило і підлеглого Борисова – заступника начальника ТЦК, начальника сектору комплектування Одеського обласного військкомату Дениса Галушка. Фахівці виявили ознаки корупційного кримінального правопорушення, які свідчать про його незаконне збагачення на понад 14 млн грн³⁴;

– також назрів гучний скандал стосовно начальника Департаменту кібербезпеки СБУ Іллі Вітюка. Як з'ясували журналісти «Слідство.Інфо», дружина і мати посадовця володіють нерухомістю щонайменше на 25,5 млн грн за ринковою вартістю. «Заможність родини зростала разом з кар'єрою Іллі Вітюка. Після отримання вищої посади дружина почала заробляти значні кошти та обзавелась елітною нерухомістю», – йшлося у розслідуванні³⁵;

– антикорупційні органи викрили групу, що заволоділа 95 млн грн на закупівлі трансформаторів для «Укрзалізниці». Повідомлялося про затримання лідера, співорганізатора та двох учасників організованої групи. Зокрема, у справі затримали і взяли під варту ексрадника Офісу президента і посадовця СБУ Артема Шила. Журналісти з посиланням на версію слідства повідомили, що сам Шило очолює організовану групу³⁶. Детективи НАБУ з'ясували, що від червня до грудня 2022 р. ватажок групи за допомогою підконтрольних службових осіб «Укрзалізниці» забезпечив обрання наперед визначеної компанії постачальником силових трансформаторів за завищеною вартістю.

Характерно, що компанію-переможницю контролював громадянин Білорусі, який, відповідно, мав зв'язки з РФ. Була організована схема, аби вивести з України десятки мільйонів гривень: «Цей «переможець» через зареєстровану в Болгарії контрольовану фірму-прокладку закупив трансформатори у виробника в Узбеки-

³³ Там само.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само.

стані та перепродав «Укрзалізниці» за ціною, штучно збільшеною майже вдвічі. Внаслідок реалізації схеми впродовж 2022–2024 рр. остання зазнала збитків на суму 94,7 млн грн, якими учасники злочину заволоділи та розпорядилися на власний розсуд»³⁷.

Можна навести чимало інших прикладів корупційних схем, які процвітають в Укрзалізниці – цій великій державній монополії. «На прикладі української залізниці, – узагальнив С. Гайдай, – яскраво демонструється як працює правило: держава – це завжди поганий менеджер. Але коли в її власності і в управлінні монополія, вона вбиває і приватний бізнес – основу економіки країни і її обороноздатності. Монстри-монополії ніколи не будуть ситими. З підвищення тарифів і розцінок – кожна додаткова копійка і навіть кожен мільярд не принесе нових надходжень для бюджету війни. Кошти лише відкладуться жировими накопиченнями в чиїхось кишнях. Ба більше їх частка буде дуже швидко поглинута операційними видатками, преміями керівництву та наглядовим радам. А от останнє в країні велике джерело валюти – експорт української сировини, зерна, промислової продукції, товарів, яке вкрай залежить від залізничних перевезень, може дуже швидко пересохнути»³⁶.

У цей період Служба безпеки України також долучається до гучних антикорупційних викриттів. Зокрема, 7 червня 2024 р. в Києві вона здійснила затримання колишньої народної депутатки від фракції «Самопоміч» Ірини Сисоєнко та її спільників у справі про сприяння «ухилянтам»³⁷. Слідство встановило, що посадовиця організувала масове виготовлення та продаж фіктивних документів про отримання групи інвалідності через професійні захворювання. Основними клієнтами були потенційні призовники, які планували уникнути мобілізації та виїхати за кордон. «Щомісяця незаконна діяльність підозрюваних приносила «прибуток» у майже 100 тис. доларів США. Ця сума розподілялася між усіма спільниками, серед яких були двоє колег організаторки: завідувачі від-

³⁶ Там само.

³⁷ Там само.

³⁶ Гайдай С. Українська залізниця – яскрава ілюстрація, як монополії руйнують українську економіку. *Українська правда*. 29.08.2024. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/gaiday/66d08c967675a/>

³⁷ Заробляли до 100 тис. доларів на місяць: СБУ затримала в Києві колишню народну депутатку та її спільників. *Суспільне*. 07.06.2024. URL: <https://suspiil-ne.media/kyiv/763195-zaroblali-do-100-tis-dolariv-na-misac-sbu-zatrimala-v-kyievi-ko-lisnu-narodnu-deputatku-i-ii-spilnikiv/>

ділень медустанови, лікар-профпатолог та координатор протиправної діяльності медиків на Львівщині. Також до «схеми» були залучені кілька посадовців медико-соціальних експертних комісій західного регіону», – йшлося у повідомленні³⁸.

У СБУ з'ясували, що фігуранти пропонували своїм клієнтам повний пакет «документів» для ухилення від мобілізації. Спочатку чоловіків фіктивно оформляли на амбулаторне лікування, потім «діагностували» в них професійне захворювання, а далі призначали групу інвалідності. Організаторці злочинного угруповання і чотирьом його учасникам повідомили про підозру (відповідно до вчинених злочинів) за двома статтями Кримінального кодексу України: ч. 3, 4 ст. 368, ч. 3 ст. 369-2 ККУ³⁹.

У лютому 2024 р. Управлінням СБУ у Харківській області було відкрито кримінальне провадження стосовно «створення певною групою осіб протиправного механізму завищення фактичної вартості деревини, яка постачається для будівництва фортифікаційних споруд на території Харківської області»⁴⁰.

Як з'ясувалося у ході слідства, низка приватних фірм-«прокладок» нібито купувала колоди у місцевих державних лісгоспів за ціною 970 грн за кубометр. А далі Обласна військова адміністрація в особі департаменту Житлового комунального господарства перекупувала той самий кубометр уже за ціною 4100 грн⁴¹. Варто наголосити, що корупційні схеми виявлені не лише у Харківській, а й у Луганській, Дніпропетровській, Миколаївській та інших областях. 4 грудня 2024 р. з'явилась інформація про втрату нашою державою 483 млн дол. через масштабну корупцію у сфері будівництва фортифікацій. Розпочалося розслідування 30 кримінальних справ стосовно цих злочинів⁴².

³⁸ Там само.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Цит. за: Ісаченко С. Золоті бліндажі. Хто заробляє та «наварює» на будівництві фортифікацій. *Дзеркало тижня*. 05.06.2024. URL: <https://zn.ua/ukr/anticorruption/zoloti-blindazhi-khto-zarobljae-ta-navarjuje-na-budivnitstvi-fortifikatsij.html>

⁴¹ Там само.

⁴² Україна втратила \$483 мільйони через корупцію у будівництві фортифікацій: що відомо? *Інститут геополітичного виміру*. 11.12.2024. URL: <https://igs.org.ua/ukrayina-vtratyla-483-miljony-cherez-koruptsiyu-u-budivnytstvi-fortifikatsij-shho-vi-domo/>; Васюнець Н. Операція «обікрати армію». Найкраще пояснення, чому сиплеться фронт. *Експрес*. 2024. № 21. С. 3.

Восени 2024 р. у різних регіонах України відбулися затримання керівників та членів медико-соціальних експертних комісій (64 особи). За даними преси, це було пов'язано «з неймовірним розмахом корупції та хабарництва у зв'язку зі встановленням інвалідності військовозобов'язаним та членам їхніх родин. Це дає можливість чоловікам уникнути мобілізації і навіть безперешкодно виїхати за кордон»⁴³. Зокрема, було затримано та повідомлено про підозру в незаконному збагаченні керівницю Хмельницького обласного центру МСЕК, в якій вилучили майже 6 млн дол. Як повідомив голова СБУ Василь Малюк, було скасовано понад 4 тис. висновків про інвалідність⁴⁴.

До речі, у ході службового розслідування виявилось, що понад 60 прокурорів цієї області мають інвалідність, з яких 50 оформили групу ще до початку широкомасштабної війни. Подібні випадки отримання прокурорами пенсії через інвалідність, зокрема, довічно, виявлені і в інших областях. Водночас, за словами командира 2-го батальйону Третьої штурмової бригади Дмитра Кухарчука, «більше половини ветеранів з Хмельниччини, які подали в МСЕК документи на інвалідність, дістали відмову. Очевидно, що проблема має системний характер. Під час війни ця структура остаточно перетворила надання інвалідності на своєрідний бізнес... Платиш – отримуєш рішення, не платиш – чекатимеш роками»⁴⁵.

Варто зазначити, що 25 жовтня 2024 р. Указом Президента України введено в дію рішення РНБО від 22 жовтня 2024 р. стосовно «протидії корупційним та іншим правопорушенням під час встановлення інвалідності посадовим особам державних органів». Тут передбачено ліквідацію усіх МСЕК із 31 грудня 2024 р. Заплановано також сформувати робочі групи, завданням яких також буде перевірка рішень МСЕК стосовно встановлення інвалідності посадовим особам, з-поміж них прокурорам, і нарахування їм пенсійних виплат по інвалідності. Передбачена також цифровізація проходження всіх етапів МСЕК. Відразу після рішення РНБО генеральний прокурор А. Костін заявив про звільнення з посади⁴⁶.

⁴³ Заверуха М. Мільйонери у білих лікарських халатах. *Експрес*. 2024. № 42. С. 1, 3.

⁴⁴ Корупція у МСЕК: Скасовано 4 тис. висновків про інвалідність. *DW*. 22.10.2024. URL: <https://www.dw.com/uk/korupcia-u-msek-skasovano-ponad-4-tisacivisnovkiv-pro-invalidnist/a-70570578>

⁴⁵ Цит. за: Заверуха М. «Інваліди» в погонах. *Експрес*. 2024. № 43. С. 3.

⁴⁶ Там само.

Ці та інші гучні корупційні викриття не тільки важко усвідомити українському суспільству, але й важко пояснити нашим іноземним партнерам, котрі виділяють значні кошти своїх платників податків на допомогу Україні у війні. Вони активно використовуються ворогами України для її дискредитації.

Наявність вищезазначених корупційних розслідувань свідчить про активізацію та результативну роботу антикорупційних органів України. До того ж вона, як підкреслив керівник відділу координації державної інформаційної політики НАЗК Павло Бульдович, підсилюється залученням до неї незалежних медіа, журналістів-розслідувачів, громадськості. Для результативності їх дій сформований широкий діапазон – «від реєстру декларацій посадовців до електронних систем державних закупівель, реєстрів і відкритих баз даних. Загалом Україна сьогодні є одним із лідерів у Європі за розвитком відкритих даних і світовим лідером у рейтингу надання державних електронних послуг»⁴⁷.

Водночас важливо пам'ятати, що практично вперше в історії Єврокомісія запровадила стосовно України особливий підхід до антикорупції. ЄС наполягає, аби вона включила антикорупційні ініціативи до всіх переговорних розділів. Це означає, що офіційному Києву не вдасться закрити жоден розділ доти, доки не будуть виконані конкретні вимоги стосовно боротьби з корупцією. Тобто наголос робиться на важливості комплексного підходу до розв'язання проблем у системі запобігання та протидії корупції, на переході від тимчасових ухвал до системної політики. Останнє відображене в Антикорупційній стратегії та Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 рр. Їхнє втілення в життя – в числі пріоритетних вимог Єврокомісії до нашої держави. Основою Антикорупційної програми є покроковий план дій з метою ліквідації найбільш поширених корупційних практик у 15 сферах, до чого будуть залучені понад 100 держустанов, які мають тісно взаємодіяти. Її реалізація відкриває можливості вибудувати ефективні механізми для подолання ризиків, що сприятиме пришвидшеній інтеграції до європейських структур. Крім того, виконання вищезгаданої програми нагальне не тільки для євроінтеграції, але і є

⁴⁷ Бульдович П. Чому корупція в Україні – не аргумент проти євроінтеграції? *Дзеркало тижня*. 09.01.2025. URL: <https://zn.ua/ukr/anticorruption/chomu-koruptsija-v-ukrajini-ne-arhument-proti-jevrointehratsiji.html>

важливим пріоритетним зобов'язанням нашої держави в рамках програм міжнародної підтримки ЄС, МВФ, Світового банку та інших донорів.

На черзі кропітка праця над підготовкою належної антикорупційної стратегії та програми на 2026–2030 рр., де мають бути виокремлені ключові сфери, такі як безпека та оборона, відновлення інфраструктури, податки, транспорт, енергетика, митниця⁴⁸.

Без виконання зазначених вимог вступ України до ЄС буде не здійсненним. Водночас важливо усвідомити, що побудова системної антикорупційної політики – це передовсім нагальна потреба для самої України, її шанс здійснити гігантський крок уперед у всіх сферах життя суспільства

ВИСНОВКИ

Отже, корупція, що проникла в усі сфери державного управління, становить одну з найбільших загроз для України на сучасному етапі. Вона не лише руйнує ефективність державних інституцій, але й значно впливає на добробут суспільства та справедливість у розподілі ресурсів.

Проаналізувавши реалізацію антикорупційної політики в Україні під час російсько-української війни, було встановлено, що в країні існує значна нормативно-правова база у сфері запобігання та протидії корупції. Проте для досягнення значних успіхів у цій сфері потрібно вдосконалення законодавства, зокрема, розширити контрольну діяльність спеціальних суб'єктів, які реалізують антикорупційні заходи. Крім того, важливо закріпити законодавчі гарантії щодо відокремлення політичних і адміністративних функцій у системі органів влади. Реальне розмежування інтересів бізнесу та влади, а також суспільних і приватних інтересів також є важливими складовими ефективної антикорупційної політики.

Оперативний розвиток антикорупційних органів виступає ключовим чинником у виконанні антикорупційної стратегії. Незважаючи на наявність таких органів в Україні, їхня ефективність залишає бажати кращого. Нерідко напрацьовані заходи не координовані, а тому не приносять очікуваних результатів. Це викликає

⁴⁸ Там само.

негативне ставлення суспільства до таких інституцій та загрожує успішності антикорупційної політики.

Однак діяльність громадських організацій та їх мобілізація у запобіганні корупції може перетворити державну політику у цій сфері на ефективний інструмент реформ у країні. Участь громадськості має здійснюватися через різноманітні заходи, такі як попередження, освітні програми, розкриття фактів корупції та контроль за діяльністю владних структур. Громадські організації сприяють прозорості державних інституцій, розкриттю корупційних випадків та притягненню винних до відповідальності. Уважаємо, що ефективне співробітництво між владними структурами, журналістами і громадським сектором сприяє зміцненню національної безпеки, створенню прозорої та відповідальної системи управління в державі. Взаємодія цих суб'єктів дозволяє не лише виявляти корупційні порушення, але й ефективно реагувати на них, забезпечуючи відповідальність та прозорість у діяльності державних органів.

Боротьба з корупцією в умовах російсько-української війни стала важливим елементом у зміцненні української державності та правопорядку. Незважаючи на численні виклики, Україна змогла досягти значних результатів у цій сфері завдяки міжнародній підтримці, реформуванню правоохоронної системи й активній участі громадянського суспільства. Це сприяє зміцненню демократичних принципів, підвищенню довіри наших іноземних партнерів до України та створенню сприятливого середовища для сталого розвитку нашої країни, навіть під час війни.

АНОТАЦІЯ

У дослідженні показано, що боротьба з корупцією в умовах російсько-української війни залишається одним із найважливіших та найскладніших завдань для Української держави. Війна внесла суттєві корективи в антикорупційну діяльність, підвищивши увагу до прозорості в діяльності влади, звітності й ефективного використання державних коштів, зокрема, допомоги іноземних партнерів. Під тиском війни громадянське суспільство і антикорупційні організації посилили свій контроль над державними процесами, що, на нашу думку, загалом сприяє зниженню рівня корупції.

Ми дослідили, що за цей період відбулися значні трансформації в правоохоронній системі, спрямовані на підвищення прозорос-

ті, підзвітності й ефективності органів влади. Створення нових антикорупційних органів, таких як Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Агентство з розшуку та менеджменту активів, Національне агентство з питань запобігання корупції, Державне бюро розслідувань, стало важливим кроком у побудові інституційної спроможності для боротьби з корупцією.

Водночас у ході війни зріс ризик корупції у сфері військових закупівель та гуманітарної допомоги, зокрема, ми побачили велику кількість розслідувань стосовно працівників територіальних центрів комплектування і військово-лікарських комісій, що завдає великої шкоди національній безпеці та рейтингу довіри до України з боку наших міжнародних партнерів.

Уважаємо, що російсько-українська війна породила як нові виклики, так і можливості в боротьбі з корупцією. Завдяки активному громадянському суспільству, що виявляє все більшу нетолерантність до корупції, новоствореним антикорупційним органам, що наразі доводять свою ефективність, та міжнародній підтримці, Українська держава продовжує робити важливі кроки у сфері боротьби із нашим «внутрішнім ворогом», зміцнюючи свою стійкість і прозорість навіть у умовах військового конфлікту.

Показано, що запобігання та подолання корупції потребує наявності комплексних і науково обґрунтованих політичних, правових та організаційних механізмів. Вони мають включати широкий спектр методів для формування та впровадження антикорупційної політики. Ефективна стратегія боротьби з корупцією повинна базуватися на сприянні громадському усвідомленню, превентивних заходах і невідворотному покаранні корупціонерів.

Автори визначили, що участь громадськості в антикорупційній діяльності має здійснюватися через комплексне застосування попереджувальних, просвітницьких, викривальних та контрольних заходів. Активізація діяльності громадських організацій відіграє важливу роль у цьому процесі, оскільки вони сприяють прозорості функціонування владних структур, публічному висвітленню фактів корупційних правопорушень та притягненню корупціонерів до відповідальності. Ефективна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства є необхідною передумовою для розвитку демократії.

Боротися з цією загрозою можна лише за умови об'єднання зусиль державних інститутів, громадянського суспільства та міжнародної спільноти. Впровадження комплексних реформ, підвищення прозорості влади та формування антикорупційної культури є невідкладними кроками на шляху до побудови в Україні сильного і справедливого суспільства.

ABSTRACT

The study shows that the fight against corruption in the context of the Russo-Ukrainian war remains one of the most important and challenging tasks for Ukraine. The war has made significant adjustments to anti-corruption activities, increasing attention to transparency in government activities, accountability and efficient use of public funds, including aid from foreign partners. Under the pressure of the war, civil society and anti-corruption organizations have strengthened their control over state processes, which, in our opinion, has generally contributed to a decrease in overall corruption.

We found that during this period, significant transformations in the law enforcement system have taken place, aimed at increasing transparency, accountability and efficiency of the authorities. The establishment of new anti-corruption bodies, such as the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office, the Asset Recovery and Management Agency, the National Agency for the Prevention of Corruption, and the State Bureau of Investigation, was an important step in developing institutional capacity to fight corruption.

At the same time, the war has increased the risk of corruption in military procurement and humanitarian aid, in particular, we have seen a large number of investigations against employees of territorial recruitment centers and military medical commissions, which is very damaging to national security and Ukraine's credibility among our international partners.

We believe that the Russo-Ukrainian war has created both new challenges and opportunities in the fight against corruption. Thanks to a vibrant civil society that is increasingly intolerant to corruption, newly established anti-corruption agencies that are proving to be effective, and international support, Ukraine continues to make important strides in the fight against our «internal enemy», strengthening its resilience and transparency even in the face of military conflict.

It is shown that preventing and overcoming corruption requires comprehensive and scientifically sound political, legal and organizational mechanisms. They should include a wide range of methods for formulating and implementing anti-corruption policy. An effective anti-corruption strategy should be based on promoting public awareness, preventive measures and inevitable punishment of corrupt officials.

We have determined that public participation in anti-corruption activities should be carried out through the comprehensive application of preventive, educational, expository and control measures. The increased involvement of public organizations plays an important role in this process, as they contribute to the transparency of the government, public coverage of corruption offenses and bringing corrupt officials to justice. Effective interaction between public authorities and civil society institutions is a prerequisite for the development of democracy.

This threat can only be countered if state institutions, civil society and the international community join forces. Implementing comprehensive reforms, increasing government transparency, and building an anti-corruption culture are urgent steps towards building a strong and just society in Ukraine.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адвокат із Києва спробував дати хабар прокурорам САП та детективам НАБУ. *Лівий берег*. 04.06.2024. URL: https://lb.ua/pravo/2024/06/04/617051_advokat_iz_kiieva_sprobuvav_dati_habar.html.

2. Бенкет під час війни: найгучніші в Україні скандали з розкішним і не завжди чесним життям посадовців. *ТСН*. 06.04.2024. URL: <https://tsn.ua/exclusive/benket-pid-chas-viyni-nayguchnishi-v-ukrayini-skandali-z-rozkishnim-i-ne-zavzhdi-chesnim-zhittiyam-posadovciv-2551015.html>

3. Бульдович П. Чому корупція в Україні – не аргумент проти євроінтеграції ? *Дзеркало тижня*. 09.01.2025. URL: <https://zn.ua/-ukr/anticorruption/chomu-koruptsiya-v-ukrajini-ne-arhument-proti-jev-rointehratsiji.html>

4. В працівника НАБУ проводять обшуки через злив інформації в справі про велике будівництво. *Zaxid.net*. 22.05.2024. URL: https://zaxid.net/v-pratsivnika_nabu_provodyat_obshuki_cherez_zliv_informatsiyi_v-spravi_velikogo_bu_divnitstva_n1586048

5. ВАКС: застава для Гладковського відповідає завданям збиткам. *Радіо Свобода*. 09.10.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-vaks-gladkovskiy-aresht/30225342.html>

6. Васюнець Н. Мародери у владних кабінетах. *Експрес*. 2024. № 13. С. 1.

7. Васюнець Н. Операція «обікрасти армію». Найкраще пояснення, чому сиплеться фронт. *Експрес*. 2024. № 21. С. 3.

8. Війна – це додатковий привід боротьби з корупцією. *Zaxid.net*. 10.02.2023. URL: https://zaxid.net/statti_tag50

9. Гайдай С. Українська залізниця – яскрава ілюстрація, як монополії руйнують українську економіку. *Українська правда*. 29.08.2024. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/gaiday/66d08c-967675a/>

10. Заверуха М. «Інваліди» в погонах. *Експрес*. 2024. № 43. С. 3.

11. Заверуха М. Мільйонери у білих лікарських халатах. *Експрес*. 2024. № 42. С. 1–3.

12. Заробляли до 100 тис. доларів на місяць: СБУ затримала в Києві колишню народну депутатку та її спільників. *Суспільне*. 07.06.2024. URL: <https://suspilne.media/kyiv/763195-zaroblali-do-100-tis-dolariv-na-misac-sbu-zatrimala-v-kyievi-kolisnu-narodnu-deputatku-i-ii-spilnikov/>

13. Ісаченко С. Золоті бліндажі. Хто заробляє та «наварює» на будівництві фортифікацій. *Дзеркало тижня*. 05.06.2024. URL: <https://zn.ua/ukr/anticorruption/zoloti-blindazhi-khto-zarobljae-ta-na-varjuje-na-budivnitstvi-fortifikatsij.html>

14. Корупція у МСЕК: Скасовано 4 тис. висновків про інвалідність. *DW*. 22.10.2024. URL: <https://www.dw.com/uk/korupcia-u-msek-skasovano-ponad-4-tisaci-visnovkiv-pro-invalidnist/a-70570578>

15. Корупція як суспільно небезпечне явище в Україні. *Спільнота*. 26.05.2023. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4380/>

16. Мазурок А. Українцям потрібна боротьба зі злом, і найдосяжніше було сьогодні – це корупція. Дослідження. *Дзеркало тижня*. 07.04.2023. URL: <https://zn.ua/ukr/anticorruption/ukrajints-jam-potribna-borotba-zi-zlom-i-najdosjazhnishe-zlo-sohodni-tse-koruptsija-doslidzhennja.html>

17. Миколаївський хабар. Романчук злочинець? Жертва? Два в одному? *Укрінформ*. 13.06.2016. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2033533-mikolaivskij-habar-romancuk-zlocinec-zertva-dva-v-odnomu.html>

18. Нардеп утікач Онищенко подав документи до ЦВК. *Українська правда*. 14.06.2019. URL: <https://www.pravda.com.ua/news-/2019/06/14/7218219/>

19. Насіров став фігурантом ще однієї справи. *Лівий берег*. 20.02.2018. URL: https://lb.ua/news/2018/02/20/390654_nasirov_stal_figurantom.html

20. Начальник районного ТЦК Одеси збагатився на майже 47 млн. грн. *Українська правда*. 19.10.2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/10/19/7424864/>

21. ОГП: судитимуть експосадовців Міноборони, яких підозрюють в розтраті майже 2 млрд грн. *Радіо Свободи*. 07.10.2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sud-roztrata-2-milyardy-amunitsiya/33162547.html>

22. Пархоменко-Куцевіл О. *Формування та розвиток сучасних антикорупційних органів державної влади як основа запобігання та подолання корупції: теоретико-методологічний аналіз: монографія*. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. С. 157.

23. Переламний рік для АРМА: Агентство прозвітувало про результати діяльності. 2023. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/perelamniy-rik-dlya-arma-agentstvo-prozvituvale-pro-rezultati-diyalnosti---2023>

24. Під прицілом Європи. В яких справах за кордоном фігурує Мартиненко. *Українська правда*. 29.11.2018. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/11/29/7199637/>

25. Попадюк Ф. Юрій Гудименко про вибори в Антикорупційну раду Міноборони та що не так з українською обороною. *Українська правда*. 15.01.2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/01/15/7493588/>

26. Постачання неякісних мін для ЗСУ: очільник Мінстратегпрому пояснив в чому причина. *Главком*. 06.12.2024. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/postachannja-nejakisnikh-min-dlja-zsu-ochilnik-minstratehpromu-pojasniv-v-chomu-prichina-1034994.html>

27. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII]. *Офіційний Вісник України*. 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

28. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

29. *Про нас. Офіційний інтернет-сайт організації Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/about/>

30. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10 листопада 2015 р. № 772-VIII. *Офіційний Вісник України*. 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>.

31. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

32. Рада проголосувала за збільшення штату НАБУ на 300 осіб. *Укрінформ*. 08.12.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3797494-rada-progolosuvala-za-zbilsenna-statu-nabu-na-300-osib.html>

33. САП скерувала до суду справу про плівки голови Окружного адмінсуду Києва Вовка. *Слово і Діло*. 20.06.2020. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/20/novyna/polityka/sap-skeruvala-sudu-spravu-pro-plivky-holovy-okruzhnoho-adminsudu-kyyeva-vovka>

34. Україна втратила \$483 мільйони через корупцію у будівництві фортифікацій: що відомо? *Інститут геополітичного виміру*. 11.12.2024. URL: <https://igs.org.ua/ukrayina-vtratyla-483-miljony-cherez-korupsiyu-u-budivnytstvi-fortyfikatsij-shho-vidomo/>

35. Transparency International Ukraine. Довіра і корупція під час повномасштабної війни. *Дзеркало тижня*. 09.12.2022. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/dovira-i-korupsiya-pid-chas-povnomasshtabnoji-vijni.html>

Інформація про авторів:

Павлюк В. М.,

магістр національної безпеки, старший інспектор відділу моніторингу та аналітичного забезпечення управління патрульної поліції в Рівненській області Департаменту патрульної поліції Національної поліції України, капітан поліції, вул. Степана Бандери, 14-А, м. Рівне, Україна, 33028 (volodymyr.pavliuk@oa.edu.ua)

Трофимович В. В.,

доктор історичних наук, професор кафедри історії імені проф. М.П.Ковальського Національного університету «Острозька академія», вул. Семінарська, 2, м. Острог, Україна, 35800;

професор кафедри військової історії Національної академії
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, вул. Героїв
Майдану, 32, м. Львів, Україна, 79026
(volodymyr.trofymovych@oa.edu.ua)

Information about the authors:

Pavliuk V. M.,

National Security Master, Senior Inspector of the Monitoring
and Analytical Support Division of the Patrol Police Office in Rivne
Oblast of the Patrol Police Department of the National Police of
Ukraine, Police Captain, 14-A Stepana Bandery Str., Rivne, Ukraine,
33028 (volodymyr.pavliuk@oa.edu.ua)

Trofymovych V. V.,

Doctor of Historical Sciences, Professor of Prof. M. Kovalsky
Department of History, National University of Ostroh Academy, 2
Seminarska str., Ostroh, Ukraine, 35800;
Professor of Department of Military History, Hetman Petro
Sahaidachnyi National Army Academy, 32 Heroyiv Maidanu Str.,
Lviv, Ukraine, 79026, (volodymyr.trofymovych@oa.edu.ua)